

**Informatie en interpretatie mbt. natuurwaarden tbv. de opstelling van het
Beheerplan Dongevallei (gem.Tilburg)**

Informatie en interpretatie mbt. natuurwaarden tbv. de opstelling van het beheerplan

Dongevallei (gem. Tilburg)

2018

Colofon

Dit rapport is een uitgave van de KNNV- afd. Tilburg (www.knnv.nl/tilburg).

De KNNV (Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging) heeft als doelstelling natuurstudie, natuurbeleving en natuurbescherming in de breedste zin van het woord. De Vereniging kent een aantal Werkgroepen, die elk op een specifiek studiegebied actief zijn. Daarnaast zijn er plaatselijke afdelingen waarbinnen eveneens werkgroepen actief kunnen zijn. KNNV-afdeling Tilburg: secretariaat. mevr. M.C. van der Wiel (secretaris@tilburg.knnv.nl)

Overname van informatie uit dit rapport, de foto's uitdrukkelijk uitgesloten, is toegestaan mits bronvermelding wordt gedaan.

De foto's zijn gemaakt door Guido Stoker

Dit rapport gelieve te citeren als:

Stoker, GACR, 2018. Informatie en interpretatie mbt. natuurwaarden tbv. de opstelling van het beheerplan Dongevallei (gem. Tilburg) , KNNV-afd.Tilburg.

Dit rapport is als pdf-bestand opgemaakt om tweezijdig afgedrukt te worden

Guido Stoker
KNNV-afdeling Tilburg
december, 2018

AANLEIDING

De gemeente Tilburg is voornemens een beheerplan op te stellen voor het beekdal van de Dongevallei. Het plan zal worden opgesteld door Bureau Eelerwoude. Aan mij, als vertegenwoordiger van de KNNV-werkgroep Dongevallei, is gevraagd op basis van mijn gebiedskennis informatie over de actuele en potentiële natuurwaarden in te brengen en van een landschapsoecologische interpretatie te voorzien. De KNNV heeft hierop positief gereageerd. Zij stelt met nadruk dat haar bijdrage aan de totstandkoming van het plan als een sectorale inbreng moet worden beschouwd vanuit de doelstellingen van de KNNV: natuurstudie, natuurbeleving en natuurbescherming. Een eerste oriënterend gesprek hierover met de gemeente en genoemd bureau heeft plaatsgevonden op 26 nov. 2018. Daarbij is ook de wens geuit dat aanbevelingen tav. (her)inrichting en beheer in het planproces ingebracht kunnen worden.

De begrenzing van het natuurgebied waarvoor het beheerplan wordt opgesteld, heeft betrekking op de deelgebieden (zie kaart):

- A. Het beekdal van de Oude Leij tussen Gilzerbaan en Bredaseweg
- B. het beekdal van de Donge door de wijk Koolhoven
- C. het beekdal van de Donge tussen de spoorlijn Tilburg-Breda en het Wilhelminakanaal
- D. het beekdal van de Donge ter hoogte van de Reeshofweide en Lange Rekken

De begrenzing van het plangebied ter hoogte van deelgebied A was nog niet precies bekend. Omdat mijn 'werkgebied' zich de afgelopen 10 jaar beperkte tot de deelgebieden C en D, zal ik me in voorliggende notitie voornamelijk tot dit gedeelte van het plangebied beperken, in het bijzonder waar het gaat om de beschrijving van locatie-gebonden natuurwaarden. Maar de ecologische gebiedsvisie en veel van de aanbevolen generieke maatregelen, zoals in deze notitie gepresenteerd, gelden voor het gehele beekdal van de Donge (incl. Oude Leij). Als eerste wordt aangegeven welke specifieke natuurwaarden in meer of mindere mate zijn onderzocht met verwijzing naar de bronnen cq. beschikbare literatuur. In hoofdstuk 2 wordt op basis van een summier systeemanalyse een gebiedsbeschrijving van het stroomgebied cq. beekdalreservaat gepresenteerd. Hoofdstuk 3 beschrijft in hoofdlijnen de daaraan gekoppelde prioritaire flora- en faunawaarden. Er zijn in deze notitie dus geen gedetailleerde beschrijvingen van de natuurwaarden opgesomd, noch worden soortenlijstjes gepresenteerd. Tenslotte worden in hoofdstuk 4 aanbevelingen gedaan voor de belangrijkste (her-)inrichtings-items en specifieke beheermaatregelen.

BESCHIKBARE NATUUR-INFORMATIE

Flora/vegetatie- en de avifauna-gegevens zijn alléén van de deelgebieden B en C min of meer gebiedsdekkend beschikbaar. Veel daarvan zit echter (nog) niet in de NDFF. Van deel A en B zijn bij mij geen onderzoeksgegevens bekend. In 2013 heeft er in de Dongevallei (deelgebied C) een 1000-soortendag plaats gevonden, waarbij, naast flora en avifauna, ook naar een groot aantal 'overige' flora- en fauna-elementen is gekeken (insecten, amfibieën, vissen, vogels, zoogdieren, ed.). Het grootste deel van deze informatie is in het betreffende Jaarverslag opgenomen.

FLORA / VEGETATIE / FUNGI

In 2008 is van een uitgebreide mossen-inventarisatie verslag gelegd. In 2010 is een gebiedsdekkende floristische inventarisatie en vegetatiekartering uitgevoerd van 4 deelgebieden in de Dongevallei (tussen spoorlijn en kanaal) en zijn op basis daarvan beheeraanbevelingen gedaan tav. het vegetatiebeheer (beheer bosopslag, maai- en begrazingsbeheer). Later zijn nog soortkarteringen uitgevoerd naar de uitbreiding van de invasieve waterplant *Crassula helmsii* (Watercrassula). Ook is in 2012 een zeer gedetailleerde Tansley-kartering uitgevoerd van het waardevolle schraallandje langs de Marleplas. De Paddenstoel-werkgroep van de KNNV heeft vanaf 2011 jaarlijks een veldexcursie in de Dongevallei gehouden met bijbehorend verslag.

AVIFAUNA

De KNNV heeft vanaf 2003 de (broed-)vogels geïnventariseerd; aanvankelijk middels losse waarnemingen tijdens excursies, later in het kader van diverse Sovon-telprojecten. Het gaat dan om:

- BMP-plot 3664 (Dongevallei) vanaf 2004,
- BMP-plot 7376 (Marleplas) vanaf 2010
- BMP-plot 6696 (Reeshofweide/Tangent) vanaf 2015
- WAVO-telgebied NB3440 (Dongevallei/Dongense polder) vanaf 2015

Van deze avifauna-monitoring zijn diverse rapportage opgesteld, oa:

- Jaarverslagen Dongevallei (Stoeker, GACR. - KNNV, diverse jaren)
- Broedvogels van de Dongevallei (Kolen, A., 2008)
- De Avifauna van de Lange Rekken (Stoeker, GACR. - KNNV, 2017)

Ook van bijzondere avifauna-waarden (Oeverzwaluwenwand, IJsvogelwandjes) zijn rapportages beschikbaar.

OVERIGE FAUNA

Waterschap Brabantse Delta heeft 2 monsterpunten in de Oude Leij/Donge. Hier wordt volgens een standaard-programma de chemische en biologische waterkwaliteit gemeten. Behalve chemische data zijn er ook erg veel macrofauna-gegevens beschikbaar. Studenten van de HAS Den Bosch hebben een 3-jarig onderzoek (2015-2017) uitgevoerd naar de macrofauna (libellen, waterwantsen) van poelen in relatie tot de waterkwaliteit. Voorts zijn er op basis van incidentele inventarisaties en bronstudies gegevens bekend over watervlooien, spinnen, rivierkreeften, vissen en zoogdieren, waaronder specifiek vleermuizen.

LITERATUURLIJST (onvolledig)

- Aarts, M en E. Scholten. 2017 – Onderzoeksverslag Libellen en waterwantsen in de Dongevallei (HAS Den Bosch)
- Buter, Ch. en W. van Kruijsbergen. 2009 – De Mosflora van de Dongevallei (KNNV-Tilburg)
- Chabot, Ch. et al 2015 – Amfibieën in de Dongevallei (HAS Den Bosch)
- Dienst Landelijk Gebied. 1999 – Groen in en om de Stad; presentatieboek 15 projecten (DLG 1999/1)
- Dungen, J. van et al. 2010 – De Dongevallei; Laaglandbeek? (Hogeschool Utrecht)
- Hazeleger, L. 2016 – Pissebedden-onderzoek in de Dongevallei (Helicon Den Bosch)
- Hop, J. 2009 – Visstandbemonstering Boven-Donge, Ligne en Molenbeek 2008 (AquaTerra – KuiperBurger)
- Kolen, A. 2008 – De Vogels van de Dongevallei 2005 t/m 2007 (KNNV-IVN Tilburg)
- Kolen, A. 2009 – De Vogels van de Dongevallei 2008 (VWG-KNNV-Tilburg)
- Kruidering, A.M. 2000 – Monitoring Dongezone 1999 (Arcadis-Heidemij Advies)
- Michels, H. 2012 – Presentatieschets Oeverwaluwend Dongevallei
- Munck, T. en K.Ruijsenaars. 2018 – Onderzoek macrofauna Dongevallei (HAS Den Bosch)
- Oers, M. et al. 2015 – Plantenkartering poelen in de Dongevallei 2015 (HAS Den Bosch)
- Radstake, I. 2004 – Monitoring Dongevallei 2003 (IVN-Tilburg)
- Radstake, I. 2005 – Monitoring Dongevallei 2004 (IVN-Tilburg)
- Ruit, A. & J. Spee. 2017 – De relatie tussen macrofauna en waterkwaliteit in de poelen van de Dongevallei (HAS Den Bosch)
- Stooker, GACR. 2010 – Natuur in de Dongevallei, deel 1: seizoen 2009 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2011 – Natuur in de Dongevallei, deel 2: Flora/Vegetatie van de Dongevallei; Vegetatiebeheer (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2011 – Natuur in de Dongevallei, deel 3: Avifauna 2010 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2011 – Natuur in de Dongevallei, deel 4: Vogelen rond de Marleplas (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2011 – Natuur in de Dongevallei, deel 5: Monitoring-verslag 2011 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2012 – Projectplan IJsvogelwanden in de Dongevallei (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2013 – Natuur in de Dongevallei, deel 6: Zoogdieren-inventarisatie 2012 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2013 – Natuur in de Dongevallei, deel 7: Monitoring-verslag 2012 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2013 – Natuur in de Dongevallei, deel 8: Vogelen rond de Marleplas (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2013 – Flora en Fauna rondom de Valleiplas; quickscan bouwlocatie Scharwoudestraat (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2014 – Natuur in de Dongevallei, deel 8: Verslag BMP-plot Marlestraat 2013 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2014 – Natuur in de Dongevallei, deel 9: Jaarverslag Monitoring 2013 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2015 – Natuur in de Dongevallei, deel 10: Jaarverslag 2014 (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2017 – Avifauna van de Rekken en de Lange Rekken (KNNV-Tilburg)
- Stooker, GACR. 2017 – Floristische inventarisatie Landgoed Leijkant (KNNV-Tilburg)

Begrenzing Beheerplan Dongevallei 2019

0 175 350 700 1.050 1.400 Meters

Legenda

GEBIEDSBESCHRIJVING

Het plangebied maakt onderdeel uit van het stroomgebied van de Donge. Dit riviertje begint als (gegraven!) bovenloopbeekje vlak nabij de Belgische grens en vormt een kenmerkend voorbeeld van de meestal zuid-noord stromende Brabantse beken op de hogere (dek-)zandgronden. Vandaar stroomt het als Oude Leij door diverse natuurgebieden en uitgestrekte bossen. Er liggen thans over vrijwel de gehele lengte van het beekdal vrijwel geen direct aan de beek grenzende agrarisch geëxploiteerde gronden meer. De beekloop heeft in het begin nog een vrij strakke loop die kenmerkend is voor beeklopen die ooit in bovenstroomse richting zijn doorgetrokken. Het beekprofiel is smal en ondiep en kent een redelijke stroomsnelheid. Vanaf ongeveer het dorp Riel is de beek eind vorige eeuw stevig 'genormaliseerd' en kent tot aan de 'monding' in het Wilhelminakanaal 8 stuwen. Eén daarvan (nabij Gilzerbaan) is nog niet zo lang geleden omgevormd tot een bypass met vistrap. In 2016 heeft in het gedeelte tussen Goirle-Riel en rijksweg A58 natuurontwikkeling plaats gevonden, waarbij over een beperkt traject een nieuwe, meanderende beekloop met een 2-fasenprofiel is aangelegd. Het beekgedeelte vanaf de A58 loopt door natuurgebied De Kaaistoep en uitgestrekte naald- en gemengde bossen ten noorden daarvan tot aan de Bredaseweg en kan over dat traject als middenloop worden beschouwd. Dit gedeelte is begin deze eeuw beperkt 'genormaliseerd', gedeeltelijk verlegd en ter hoogte van de Kaaistoep verbreed en sterk verdiept. Na het passeren van de spoorlijn Tilburg-Breda is (ihkv. natuurcompensatie voor het bebouwen van het van oorsprong natte graslandgebied aan de westzijde van de Donge) het beekdal van de Donge aan het einde van de vorige eeuw geheel vergraven en omgevormd naar een vrij 'kunstmatige' beekdalsituatie. De opdracht van de Provincie was een brede ecologische verbindingzone tussen de natuurgebieden ten zuid- en ten noordwesten van Tilburg te creëren. De voedselrijke teellaag is ihkv. een grootschalig natuurontwikkelingsproject over ca.90% van de oppervlakte tot op de C-horizont verwijderd, waarbij het maaiveld 50-100cm is verlaagd tov. het oorspronkelijke profiel. Daardoor bestaat de ondergrond uit puur dekzand met hier en daar leemlenzen ondiep in de ondergrond. Van de oorspronkelijke beekloop bestaat nog een beperkte lengte als bypass. Er is een geheel nieuwe, zeer brede en diepe, flauw-meanderende beekloop gegraven. Om de agv. het grotere versteende oppervlak hogere hemelwatercomponent in voldoende mate te kunnen afvoeren, kennen de beekdimensies vanaf dit punt tot aan het Wilhelminakanaal afmetingen die niet meer overeenkomen met de karakteristiek van een natuurlijke middenloop. De beek is breder, dieper en kent jaarrond een zeer geringe stroomsnelheid. Daarnaast zijn er 2 grote plassen en een 30-tal poelen aangelegd. Ter hoogte van de Reeshofweide en de Langer Rekken bevindt zich de bekende 'knik' in het landschap; de overgang van de hogere zandgronden naar de van oorsprong venige gronden waartegen de rivierklei-gronden van het oer-Maasdal uitwijken. Dit is de bekende 'Naad van Brabant' die door kwelrijke bodems werd gekenmerkt. Het riviertje de Donge is dan een benedenloop geworden en kende eertijds een matig meanderende verloop door wat vroeger de Dalemse moerassen heette. Dit waren zgn. doorstroommoerassen, welke door de hoge kwelflux en stagnerende regenwater regelmatig spontaan inundeerden en door de beperkte ontwatering slechts langzaam konden afwaterden op het Donge-riviertje. Door voortdurende ontginning en met name de ruilverkaveling 'oude stijl' begin 80-er jaren van de vorige eeuw is het gebied inmiddels grotendeels verdroogd. De Donge is nu ontkoppeld van haar benedenloop en oorspronkelijke monding en voert haar water thans af via een brede watergang naar het Wilhelminakanaal. Bij de aanleg van een nieuw woonwijkje in de Reeshofweide wordt binnenkort een geheel nieuwe Dongeloop met 2-fasenprofiel aangelegd, die via een eveneens nieuw tracé door de Lange Rekken aansluit op de bestaande Dongeloop langs natuurgebied de Rekken. De afvoer naar het Wilhelminakanaal blijft echter bestaan. Bij de beoogde natuurontwikkeling in de Reeshofweide en Lange Rekken wordt ca. 30ha nieuwe natuur aangelegd.

NATUURWAARDEN

Bovenloop (A)

De Donge begint als Oude Leij ergens ten noorden van de Belgische grens. Van daar stroomt het beekje vrijwel onafgebroken door bossen en natuurgebieden. Vanaf de A58 loopt de Oude Leij/Donge respectievelijk door een kleinschalig cultuurlandschap van de Kaaistoep en door grotendeels rond de vorige eeuwwisseling aangelegde bossen. Het betreft ontginningen en bebossingen van de vroegere droge of plaatselijk vochtige Rielse Heide, die zo karakteristiek was voor het vroegere Brabantse zandlandschap. Het landschap dat daarbij ontstond, kende een hoge biodiversiteit. Rond het einde van de vorige eeuw wisselde de planologische bestemming van een grote oppervlakte hiervan agv. de aankoop door de Tilburgse Waterleidingmaatschappij (TWM) van agrarisch naar natuur. Het beheer van de graslanden en akkers, maar ook van het boseigendom op de TWM-gronden werd daar op afgestemd. Ook een deel van de bossen tussen de Gilzerbaan en de Bredaseweg behoren daartoe, maar bestaan verder uit particulier eigendom (Leijense Buitens). Er zijn weinig of geen gegevens over de natuurwaarden van deze bossen bekend. Het merendeel bestaat uit naaldhoutopstanden, afgewisseld met gemengde opstanden van Grove den en het Zomereik-Berkenbos. Een groot deel van de bosgronden bestaat al meer dan 100+ jaar. Het bos reikt vrijwel overal tot aan de insteek van de beek. De beek ligt hier vrij diep ingesneden en kent daardoor vrij steile oevers. Inundaties door de beek van aanliggende gronden komen bijna niet meer voor. Door dit beekprofiel en de beschaduwing bezit de beek vrijwel geen water- en oevervegetaties. De macrofauna is weliswaar vrij soortenrijk, maar niet bijzonder. Van de bossen en het beekdal ter plaatse zijn vrijwel geen vogelgegevens beschikbaar. Bekend is dat er wel typische vogels van oude bossen broeden, zoals Wespandief, Havik, Zwarte specht, Bosuil, Grote lijster, Fluiter, Vliegenvangers, Matkop en in het verleden ook Zomertortel en Wielewaal.

Koolhoven (B)

Dit stadsdeel tussen de Bredaseweg en de spoorlijn is van betrekkelijk recente datum. Voordat er sprake was van stadsontwikkeling bestond het gebied uit enkele oude bosjes met daartussen gelegen enkele agrarische bedrijven, een ruitersportbedrijf met oefengebied, een golfbaan en particuliere landgoedjes. Er zijn bij de KNNV geen specifieke gegevens over de natuur van dit deelgebied bekend. Bij de aanleg van de nieuwe stadswijk is de omgeving van de beekloop op 'natuurlijke' wijze ingericht. Toch is dit minder ambitieus en rigoureuus gedaan dan de verderop gelegen Dongevallei, die bovendien in natuurontwikkeling ongeveer 25 jaar voorloopt. De 'natuurruimte' in Koolhoven kent een vrij sterk versnipperd karakter, waardoor de menselijke invloed op het systeem en de natuurwaarden relatief groot zal zijn. Dit wordt nog versterkt door de vrij intensieve ontsluiting voor het publiek.

Dongevallei (C)

De Dongevallei tussen spoorlijn en kanaal bestaat, zoals hiervoor gemeld, uit een natuurontwikkelingsgebied, waarvan de sterk vermete teellaag naar de inzichten van ca.25 jaar geleden over een grote oppervlakte diep (ca.0,5-1,0m-mv) is afgegraven. Na het verwijderen van de bovengrond ontstond er een open landschap met zwak zuur, zandige pioniermilieu. Plaatselijk dagzomen meer of minder sterk leemhoudende lagen die voor enige abiotische variatie zorgen. Bij de aanleg lijkt niet bewust aandacht geschonken te zijn aan de bij een dergelijk beekdal-middenloopsysteem behorende inundatiemogelijkheden. Er zijn helaas maar een paar plekken in het gebied waar bij hoogwater (dwz. tijdelijk hoge debieten) dit karakteristieke fenomeen kan plaatsvinden. Door de droogleggingseisen vanuit de aanpalende bebouwing en infrastructuur (maar ook als autonoom proces van structurele grondwaterstanddalingen) is er vrijwel geen sprake van voor beekdalen kenmerkende kwelsituaties. Wel kan op basis van de verspreiding van plantensoorten worden aangetoond dat er toestroom is van oppervlakkig grondwater (freatisch water) van zeer lokale herkomst met een korte verblijftijd. Met name enkele terreinlaagtes kennen in droge perioden een zekere mate van dergelijke kwel tot in de bovenste centimeters van het profiel. Dit is onder meer gemeten in het schraallandje bij de Marleplas.

De vegetatie van de Dongevallei bestaat voornamelijk uit vegetaties uit de Klasse van de Droge graslanden met dominantie van Gewoon struisgras, plaatselijk Duinriet en waar pleksgewijs bosopslag van Zwarte els, Ruwe berk en lokaal vorming van Braam- en Bremstruwelen plaatsvindt. Op enkele verspreide plekken zijn wat soortenrijkere droge graslandvegetaties aanwezig met onder meer Muizenootje, Kleine leeuwenklauw, Zandblauwtje, Oranje havikskruid, Echt duizendguldenkruid en St.-Janskruid. Ook zijn er (tijdelijke?) groeiplaatsen van de Grote wolfsklauw en Dennenwolfsklauw aangetroffen. Drie soorten wolfsklauw in een terrein van 40ha komt niet veel in Nederland voor! De 'beste' terreindelen bezitten op dit zandige substraat kenmerken van heischrale pioniergemeenschappen, kleine zeggen-begroeiingen en mesotrofe beekdalgraslanden. Interessante soorten die zijn aangetroffen: Veldrus, Grote ratelaar, Stijve ogentroost, Dwerg-/Groengele, Zomp- en Blauwe zegge, Veelstengelige waterbies, Ronde en Kleine zonnedauw, Moeraswolfsklauw en Kruiwilg [complex van potentieel 9Aa3: Associatie van Moerasstruisgras en Zompzegge; 11Aa1: Associatie van Moeraswolfsklauw en Snavelbies en 16Ab1: Veldrus-associatie]. De Dotterbloem is op kunstmatige wijze in de vegetatie terecht gekomen (vanuit tuinvijvers). In het schraallandje bij de Marleplas staan/stonen ook nog Bosbies, Riet- en Moeraswespenorchis. Toch blijven deze matig voedselrijke of zelfs vrij schrale graslandvegetaties als geheel relatief soortenarm, omdat de noodzakelijke (veen-)bodemvorming nog te beperkt is en vooral omdat hervestiging van kenmerkende soorten vanuit nabijgelegen gelijksoortige beekdalvegetaties (bijv. Snavelbiezen, Veenpluis, Zomprus, Sterzegge, Moerasviooltje, Moeraskartelblad, Moeraszegge, Moerasstrepzaad, Blauwe knoop, Spaanse ruiter) vrijwel onmogelijk is. Opvallend is bijvoorbeeld het ontbreken van Moerasspirea, terwijl deze plant zowel boven- als benedenstrooms wel veelvuldig voorkomt. De natte schraallandvegetaties zijn ook interessant voor de paddenstoelflora: verschillende wasplaten en slijmzwammen en andere vrij zeldzame fungi worden regelmatig aangetroffen. Jammer genoeg neemt in deze waardevolle vegetaties de laatste jaren een exoot in presentie/abundantie toe: de Bieslelie.

Deze botanisch waardevolle graslandvegetaties worden beheerd door zomermaaien (afvoer voedingsstoffen, doodbloeden opschot) middels een 'vrijelijk toegepaste' sinus-methode en dmv. integrale begrazing door Schotse Hooglanders (momenteel 0,2 gve/ha; was tot voor kort 4x zo hoog). Er is ook geëxperimenteerd met geiten en drukbegrazing met schapen, doch de effectiviteit tav. de beheersing van de bosopslag was gering en de nadelen mbt. de vegetatiestructuur groot. Momenteel lijkt er een balans te bestaan tussen de afvoer van biomassa, beschikbaarheid van voedsel voor de grazers, dekking voor fauna en beschikbaarheid van overblijvende ruigte voor de overwinteringfase van insecten.

De vegetatie van de typische beekdal-gebonden Elzenbroekbossen is tot nu toe niet erg waardevol. De standplaats is door de relatief hoge ligging en het ontbreken van een dikke organische toplaag waarschijnlijk te droog. Er zijn maar een paar kleine plekken waar het bos bij hoge beekstanden tijdelijk inundeert. Daar tendeert de kruidlaag naar soortenarme vormen van het Elzenzegge-Elzenbroek met Gele Iis, Stijve zegge, Grote wederik, Melkeppe en Smalle stekelvaren. Maar de kenmerkende Elzen- en IJle zegge zijn nog niet waargenomen

De watervegetaties blijven relatief achter bij de verwachtingen. Enkele poelen kennen oevervegetaties met Veldrus, Draadzegge, Moeraszegge, Gewone waterbies en/of Ruwe bies, maar worden negatief gekenmerkt door het vrijwel ontbreken van ondergedoken waterplanten. De meest ernstige bedreiging wordt gevormd door de zeer sterke toename van Watercrassula. Grote delen van de beekoevers zijn inmiddels door deze invasieve exoot ingenomen. Zeldzame oeverplanten als Pijlvaren en Moerashertshooi zijn daarbij verdrongen. Ook de beekflora en sub- en emerse waterplanten in de grotere plassen schitteren door afwezigheid. De reden daarvoor moet worden gezocht in de aanwezigheid van de Californische rivierkreeft (omnivoor), de eutrofiëring door mest van de vele pleisterende ganzen en andere watervogels en de hoge stand aan karpers. In de zomer staat het water soms stil, waarna een sterke, oranjebruine troebeling optreedt agv. woeling door kreeften en vis, alsook waarschijnlijk door toestroming van door ijzerrijk grondwater. Gevoegd bij de zeer lage stroomsnelheden heeft dit grote consequenties voor de biologische kwaliteit van het water, in het bijzonder de macrofauna. Uit de monstername van het waterschap blijkt dat het overgrote deel van de aangetroffen macrofauna wijst op eutrofe, stilstaande wateren. Een beekfauna-type dat volgens de KRW-normen niet past bij een R4-middenloopsysteem. Met name het ontbreken van een soorten- en aantalsrijke libellenfauna is opmerkelijk. De biologische beoordeling volgens KRW-criteria is dan ook volstrekt onvoldoende (oranje/rood). Desondanks zijn de waterlichamen visrijk (19 verschillende soorten), waaronder Paling, Ruisvoorn, Vetje, Bempje en Riviergrondel.

Bijzondere vogelsoorten (Rode Lijst) worden niet of nauwelijks aangetroffen. De avifauna bestond aanvankelijk uit pioniersoorten en diverse weidevogels/steltlopers. Maar door spontane opslag en verdere vegetatiesuccessie is het landschap meer gesloten geworden en zijn deze (weide-)vogels grotendeels verdwenen. Alleen de centrale grote vlakte bij de Valleiplas (nabij winkelcentrum) herbergt onregelmatig nog enkele broedparen van Scholekster en Kleine plevier. Deze vereiste pionierbegroeiing werd door de gemeente bevorderd door periodiek de oevers met de rotorkopeg te bewerken. Door het kleinschaliger worden van het beekdal door bosopslag en verruiging nam het aandeel Bosrandstruweelvogels aanmerkelijk toe. Het ontbreken van oud geboomte is de reden dat de categorie Bosvogels nog ondervertegenwoordigd is. De watervogels zijn redelijk goed aanwezig, maar het aandeel moerasvogels is opmerkelijk laag. Het ontbreken van een substantiële oeverbegroeiing van helofyten is daar zeker debet aan. Begrazing van de oever, maar vooral de rivierkreeften en de ganzen zijn hiervan de belangrijkste veroorzakers. Een typische beeksoort als de IJsvogel is wel met meerdere paartjes aanwezig, mede door het aanbrengen van een 5-tal kunstmatige IJsvogelwandjes. De eveneens kunstmatige oeverzwaluwenwand voorziet ook duidelijk in een behoefte. De Dongevallei behoort in Brabant tot een van de belangrijkste stedelijke broedkolonies van de Canadese gans. De broedpopulatie bedraagt ca.50bp. en de winterpopulatie schommelt rond de 400-450 exemplaren. De Dongevallei is, zeker bij wat langdurige winterperioden van belang als refugium voor veel watervogels uit de omgeving. Beide grote waterplassen vormen in het winterhalfjaar een belangrijke slaapplek van Canadese ganzen, diverse eenden en soms ook Grauwe gans, Knobbelzwanen, Aalscholvers en diverse meeuwensoorten.

Reeshofweide / Lange Rekken (D)

De Reeshofweide was tot voor kort in grootschalig agrarisch beheer. Het deelgebied vormt het benedenstroomse einde van het Dongevallei-project. Aan de westzijde van de bestaande Dongeloop ligt nu nog een complex van (maïs-)jakkers, waarvan het grootste deel vrij intensief wordt geëxploiteerd. Dat heeft grote consequenties voor de talrijke weidevogels waarvan de (vervolg-)legsels elk jaar worden weggeploegd of geëgd. Toch kent het gebied nog een aardige broedvogelbevolking behorende bij het kleinschalige akkerlandschap. In de ruigtes langs de slootjes en de ruige graslanden langs de zwaairom en de geluidswal foerageren en broeden Torenvalk, Fazant, Patrijs (*Rode Lijst*), Veldleeuwerik, Roodborsttapuit, Grasmus, Ringmus en Putter. De ondiepe poel en de inundatielaagte ten zuiden van de Zwaairom herbergen Kleine plevier, eenden en diverse bekende zangvogels van moerasbiotopen als broedvogel, zoals Blauwborst, Bosrietzanger, Kleine karekiet. Het gebied wordt 's-winters veelvuldig gebruikt als pleisterplaats voor diverse doortrekkende steltlopers, pleisterende ganzen, Blauwe en Zilverreigers en soms Ooievaar en Lepelaar. In de ontwerpschetsen voor de herinrichting van het gebied is gekozen voor een vrij groot areaal open water, oeverzone en vochtige tot natte graslanden. Genoemde soorten zouden daarvan moeten kunnen profiteren. Helaas heeft het ontwerpteam ook gekozen voor het verdichten van het landschap door aanleg van een aanzienlijke oppervlakte moerasbosjes en opgaande solitaire bomen. Daarmee wordt het gewenste open weide- en moeraslandschap te niet gedaan. Het gedeelte aan de westzijde van de NW-tangent kent een vergelijkbaar landschap en dezelfde vogelkundige waarden. Opvallend is de vogelrijkdom van de halfopen, ruige natuurstroken langs het west-talud van de rondweg. Blauwborst, Roodborsttapuit, Grasmus, Bosrietzanger, Fitis en andere kleine struweel- en moerasvogels broeden er in relatief hoge dichtheden.

De actuele floristische waarden van de Reeshofweide en de Lange Rekken worden onderschat. Weliswaar herbergen de akkers geen bijzonderheden, maar de sloten daartussen in doen dat wel! De aanwezigheid van Waterviolier, Holpijp, Gewone waterbies en Veldrus in vrijwel alle sloten duiden op een redelijk goede waterkwaliteit. Dit is waarschijnlijk mede het gevolg van kwel vanuit het Wilhelminakanaal. De sloten zouden naar verluid ook nog relictpopulaties van Poelkikker en Kleine modderkruiper herbergen. Ook hier lijkt tot nu toe nauwelijks sprake van een rijke libellenstand en andere macrofauna-waarden.

Zicht op de Reeshofweide vanaf de geluids-/zichtwal in zuidelijke richting met op de voorgrond een grote ondiepe poel.

AANBEVELINGEN en PRIORITEITEN

In navolgende worden op basis van de actuele en potentiële natuurwaarden puntsgewijs een aantal aanbevelingen en prioriteiten per deelgebied gepresenteerd. Daarbij moet benadrukt worden dat de verschillende deelgebieden juist in hun verband moeten worden gezien. Na realisatie van het Reeshofweide/Tangent-gebied is de beoogde EVZ gerealiseerd. Samen met de benedenstrooms gelegen natuurgebieden van de Rekken (Staatsbosbeheer) en de Lange Rekken (gem. Tilburg) is er dan een aaneengesloten kralensnoer van natuurgebieden ontstaan van ca.200ha dat in het zuiden aansluit bij de Blaak-bossen en natuurgebied De Kaaistoep en in het noordwesten bij Huis-ter-Heide en de boswachterij Dorst. Deze keten van min of meer aaneengesloten stapstenen is zowel vanuit landschapsoecologisch en waterhuishoudkundig systeembeheer (stroomgebied-benadering), alsook ter zake van de gewenste ecologische verbinding een mooi voorbeeld van een gebiedsbrede aanpak en vervolgbeheer. In een 3-tal kaartjes zijn de qua natuurwaarden prioritaire aandachtsgebieden weergegeven (waterkwaliteit, grasland- en bosbeheer, openheid tbv. avifauna). Extra aandacht wordt hier gevraagd voor het ontwikkelen van kansen voor extensieve, routegebonden recreatie, zoals wandelen/struinen en fietsen. Na realisatie van het totale plaatje zal er creatief moet worden nagedacht hoe deze deelgebieden als één recreatief geheel kunnen worden ontwikkeld zonder de actuele en potentiële natuurwaarden onevenredig te belasten.

Bovenloop (A)

- Herprofilering van Oude Leij (verontdieping, versmalling, differentiatie in sedimentering, beperkte meandering, 2-fasenprofiel)
- Behoud steiloevers, maar waar mogelijk plaatselijke verlaging van beekoever waardoor inundatie kan plaatsvinden.
- Natuurontwikkelingsstrook inrichten (ca.25m breed) aan westzijde Oude Leij/Donge waar nu nog landbouwgrond ligt
- Mogelijkheden vinden voor retentie (ism. waterschap) en opheffen stuw bij Bredaseweg (staat al gepland)
- Verloofing met strooiselverrijkende soorten (linde, iep, hazelaar, zoete kers) in beekbegeleidende bossen langs Oude Leij
- Meer structuur aanbrengen in bossen (open bos of open plekken) en extra aandacht voor behoud 'oude bomen'
- Herstel van flora van beekbegeleidende bossen (bodemmaatregelen, herintroductieproeven)
- Aandacht voor opheffen barrièrewerking Gilzerbaan en Bredaseweg (faunatunnels, hekwerken, ed.) mn. voor Das

Koolhoven (B)

- Meer natuurontwikkeling langs de beekoever (2-fasenprofiel)
- Aandacht voor het tegengaan van versnippering en daardoor verruiging
- Behoud oude laanstructuur aan westzijde Dongeloop

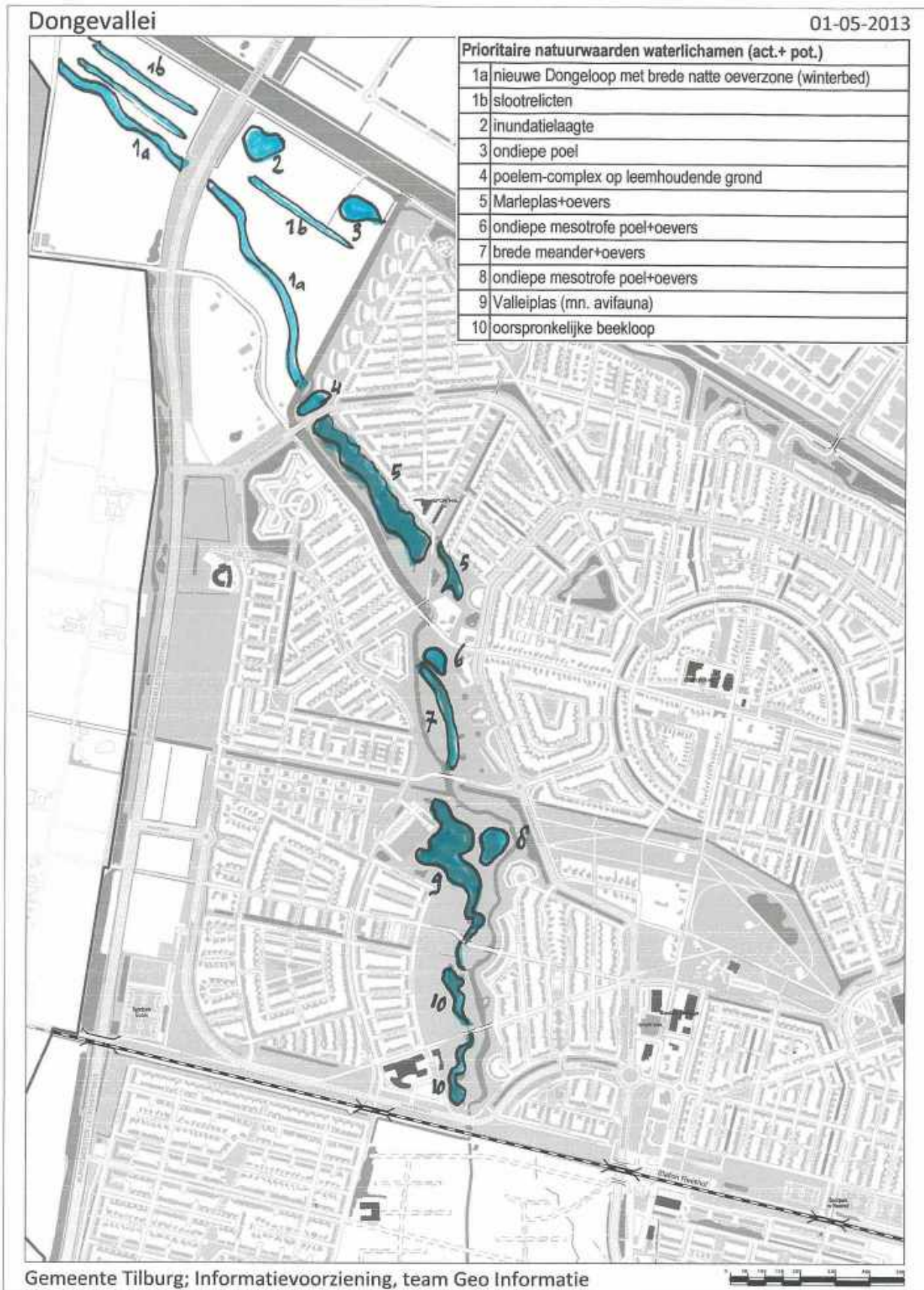
Dongevallei (C)

- Aandacht voor chemische en vooral biologische waterkwaliteit van de beek en de plassen.
- verhogen stroomsnelheid beek door verontdieping / versmalling en groter debiet in zomerhalfjaar
- Opheffen 2 stuwen en tegelijkertijd bypass (oorspronkelijke beekloop) doortrekken met vistrappen
- Zomermaaien voortzetten middels sinus-beheer (max. 50% oppervlakte maaien)
- Aanwijzen van botanische hotspots met jaarlijks (aangepast) maaibeheer
- Zichtlijnen vanuit publieksbeleving handhaven; schouwpaden zelf maaien
- Bestrijding bosopslag via maaibeheer muv. Brem- en Braamstruwelen; aanvullend kapbeheer op verzoek van omwonenden
- Bevorderen inundatie van bosgedeelten (langs beekloop tussen Sneekpad en Reuverlaan, eiland deelgebied 2, Marleplas)
- Open houden van centrale open ruimte en kaal houden van oeverzone (rotorkopeg) nabij Valleiplas tbv. vogelkundige waarden
- Begrazingsbeheer voortzetten met veebezetting van 0,25-0,50 gve/ha = ca.10 stuks in kuddeverband, dus incl. stier)
- Onderzoeken of gedifferentieerde begrazingsdruk in ruimte en tijd mogelijk is (compartimentering)
- Onderhoud poelen (periodiek verwijderen bosopslag, gedeeltelijke vervlakking oeverzone, uitmaaien pitrusvegetaties)
- Aandacht voor ganzenproblematiek (eutrofiëring water en vermessing oeverzone, overbegrazing oevervegetatie)
- Handhaven enclosure voor ontwikkeling oevervegetatie Marleplas
- Aandacht voor bestrijding of beperking exotische rivierkreeften en visstand-beheer (karpers); overleg met hengelsportvereniging
- Aandacht voor bestrijding of beperking invasieve planten (Watercrassula, Parelvederkruid, Bieslelie)
- Onderzoek naar mogelijkheden voor herintroductie van plantensoorten ter complementering van vegetatietypen schraallanden
- Blijvend onderhoud voor Oeverzwaluwenwand en IJsvogelwandjes

Reeshofweide/Tangent (D)

- Monitoring stuwpeilbeheer Nieuwe Donge
- Zoveel mogelijk extensief agrarisch beheer ipv. 'park-beheer'
- Gefaseerd maaibeheer winterbed Nieuwe Donge en 2x/jaar maaien ondiepe plassen en overstromingsgraslanden tzv. zwaikom
- Monitoring maaib- en grasbeheer in de rest van de overstromingsgraslanden
- Onkruidakker / Vogelakker-beheer zuidrand Lange Rekken
- Slootonderhoud afstemmen op floristische waarden (fasering, geen bodemspecie meenemen bij onderhoud)
- Aandacht voor landschappelijk openhouden van het gebied cq. bestrijding van te veel bosopslag
- Periodiek maaibeheer ruigte van natuurstroken langs Tangent.

kaart 1: Prioritaire aandachtsgebieden Dongevallei: waterkwaliteit

kaart 2: Prioritaire aandachtsgebieden Dongevallei: grasland- en bosbeheer

kaart 3: Prioritaire aandachtsgebieden Dongevallei: openheid tbv. avifauna

